

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Д. В. НАГЕРНЮК, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено сутність поняття «екстремальний туризм». Здійснено систематизацію всіх видів екстремального туризму, що дало змогу їх класифікувати за місцем проведення. Визначено чотири основних види екстремального туризму: підземний, гірський, водний, повітряний. Встановлено, що об'єкти для розвитку екстремального туризму можуть створюватися як штучно, так і на основі наявних ресурсів. Обґрунтовано, що Україна має всі ресурси для розвитку екстремального виду туризму, тому цей напрямок може стати привабливим для залучення значної кількості іноземних туристів. Це прискорить поліпшення якості надання послуг, сервісу, розвитку інфраструктури екстремального туризму в Україні.

Ключові слова: екстремальний туризм, екстрим, відпочинок, водний туризм, гірський туризм, підземний туризм, повітряний туризм.

Постановка проблеми. На міжнародному ринку туристичних послуг чітко простежується тенденція щодо стрімкого розвитку популярності активних видів відпочинку, зокрема екстремального. Екстремальний туризм є одним з найперспективніших у світі та користується значним попитом. В Україні цей вид туризму відносно новий, однак швидко набуває популярності не тільки серед професіоналів, а й серед звичайних туристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку

екстремальних видів туризму приділили увагу такі вітчизняні науковці, як Я. Арін, О. Беспала, В. Гуляєв, Ю. Дмитрієвський, А. Засенко, А. Романов, Ю. Кващук, А. Томашевська, І. Фролова та ін. Дані науковці зазначають, що розвиток екстремального туризму в Україні сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни на світовому ринку туристичних послуг, новим надходженням до державного бюджету і створенню потужної туристичної бази, проте на даний час напрями розвитку екстремального туризму досліджені недостатньо.

Методика досліджень. У процесі дослідження використано монографічний та абстрактно-логічний метод (для обґрунтування ролі та переваг екстремального туризму; для удосконалення сутності поняття «екстремальний туризм» та формулювання висновків), а також методи порівняння, аналогії, аналізу, синтезу та узагальнення – для розкриття змісту основних понять та термінів.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку екстремального туризму в Україні.

Результати досліджень. Туристична індустрія постійно розвивається й удосконалюється, пропонуючи все нові види послуг туристам, особливо молодим людям, яким вже недостатньо традиційних видів туризму, оскільки більшість молоді прагне не до комфортного, спокійного відпочинку, а навпаки, до активних й цікавих видів відпочинку. Турист сьогодні уже змагається з природою: переборює гірські річки, гостює в небезпечних печерах, підкорює води океанів та морів, дізнається про небо за допомогою різноманітних пристроїв, а також може злітати на декілька днів у космос.

На сьогодні чимало туристичних фірм ставлять наголос саме на екстремальний туризм.

Слід зазначити, що визначення екстремальності є суто індивідуальним для кожного споживача в залежності від накопиченого досвіду, темпераменту та загальних психофізіологічних рис особистості, які впливають на мотивацію вибору подібного типу відпочинку. Екстримом для людини може бути будь-

який вид діяльності, не звичний для неї, відмінний від звичайного способу життя, такий що викликає сплеск емоцій, своєрідний позитивний стрес (для певних категорій людей екстремальними є навіть поїздки верхи на конях або польоти на аеропланах чи малих літаках). Активний відпочинок – один із найкращих способів зняття напруги.

Екстремальний туризм зародився на основі спортивного туризму – виду туризму, в основі якого лежать змагання на маршрутах, що включають подолання категорійних перешкод в природному середовищі (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер і ін.), і на дистанціях, прокладених в природному середовищі і на штучному рельєфі. Але багатом була не до вподоби системність та категорійність, залучені зі спорту, тому поступово почався відхід в бік некатегорійного, нерегламентованого та самостійного виду туризму – спочатку спортивно-екстремального, а з часом екстремального.

Слід зазначити, що на даний час немає чіткого тлумачення поняття «екстремальний туризм» (табл. 1.). Аналіз дефініцій дає змогу дійти висновку, що «екстремальний туризм» – це вид активного туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів, пов'язаний із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції і незабутні враження.

Проте даний вид туризму все більше захоплює населення, набуваючи масового характеру. При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість та безпека пропонованих послуг.

Табл. 1. Аналіз поняття «екстремальний туризм»

Автор	Дефініція поняття
В. Абрамов	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов'язаний з у край граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю заповідання школи життю або здоров'ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження [1]
В. Казаков	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об'єктів, що несуть певний ризик для здоров'я людини [2]
М. Кляп	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику [3]
С. Фокін	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань [4]
В. Притков, А. Жердьов	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об'єднує подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя [5]

*Примітка: *джерело: узагальнено автором.*

Всі екстремальні види туризму умовно можна поділити на групи у відповідності з місцем проведення екстриму. Тому виділяють чотири види екстремального туризму: підземний, гірський, водний та повітряний.

Екстремальний туризм займає вагоме місце і значення в житті людей, і представляє в собі оздоровчу, освітню і виховну цінність.

Оздоровча цінність екстремального туризму полягає у тому, що туристична діяльність пов'язана зі зміною місцевості, організовується при будь-якій погоді і ставить людині різноманітні вимоги і завдання. Одночасно діють три важливі фактори: чергування оточуючого середовища, кліматичних умов і видів діяльності. Регулярна туристична діяльність та участь в

туристичних змаганнях являється ефективною компенсацією праці, викликає у людини радість життя, служить загартуванням і збільшують фізичну життєдіяльність організму.

Освітня (пізнавальна) цінність екстремального туризму полягає у тому, що, під час подорожей і походів як в межах своєї країни, так і в інших, туристи знайомляться з країною, її населенням, їх життям і національною культурою. Вони розширюють і поглиблюють свої знання в області географії, геології, метеорології і астрономії, ботаніки, зоології, сільського і лісного господарства, історії і культури. Правильно організована подорож або похід вносить важливий внесок в розвиток загальноосвітньої підготовки. Завдяки постійному переміщенню по місцевості, вмінню користуватися картою і компасом, активній участі в різного роду іграх на місцевості і туристичних змаганнях розширюють кругозір кожного учасника змагань, походів тощо.

Виховна цінність екстремального туризму зумовлена тим, що такий вид діяльності надає велику допомогу у вивченні історії і формування світогляду, веде до поваги і активного захисту природних багатств. Оскільки туристична діяльність проводиться здебільшого в колективі, коли одна людина залежить від поведінки іншої людини і в обов'язковому порядку вимагається фактичність, уважне відношення між учасниками групи, коли особисті інтереси не ставлять вище інтересів колективу, і все це формує такі риси характеру як воля, витримка, самостійність, рішучість і готовність прийти на допомогу. Успіх виховання залежить від того, наскільки глибоко було переживання і настільки велика ступінь складності в даному туристичному поході [6].

Головне в екстремальному туризмі — наявність природних умов для обраного виду відпочинку і досвідчених організаторів. Усі маршрути екстремального туризму мають різні категорії складності. Більшість не вимагають багаторічного досвіду і ретельних підготовок, і, як правило, вони під силу будь-якій здоровій активній людині.

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. До українських DESTИНАЦІЇ екстремального туризму

можна віднести як Українські Карпати і Передкарпаття, так і щось більш незвичайне: Чорнобильська зона відчуження; Одеські катакомби; історичні місця часів війни (бункери, фортифікаційні споруди і т.д); гарячі точки збройних конфліктів або межуючі з ними території і багато іншого. Всі ці місця, різного ступеня екстриму, є бажаним об'єктом для відвідин багатьма туристами світу.

Один з найбільш популярних та доступних видів екстремального відпочинку в Україні – це рафтинг. Велика кількість гірських річок – Південний Буг, Чорний Черемош, Прут – приваблює усіх, хто коли-небудь захоплювався водним туризмом. На даний момент існує декілька відомих клубів, які організовують кількадевні сплави на байдарках або катамаранах. Туристи забезпечуються необхідним обладнанням, а сплав проходить під керівництвом досвідчених організаторів.

Також в Україні багато потенційних місць для розвитку спелеології, маунтінбайкінга, каякінга, рафтингу, дельтапланеризму. Очевидно, що екстремальний туризм поступово розвиватиметься, тому завдання держави полягає в тому, щоб зробити його максимально безпечним для учасників і не допускати безконтрольного використання і знищення природних туристичних ресурсів.

Для України розвиток екстремального туризму особливо важлива складова, тому що дана галузь є сприятливим середовищем для розвитку та функціонування підприємств малого бізнесу, здатних розвиватися без значних бюджетних асигнувань, і перспективна для залучення іноземних інвестицій в короткостроковому періоді.

Однією з проблемою розвитку екстремального туризму в Україні є рівень вітчизняного сервісу у цій сфері. За якістю устаткування й обслуговування Україна поки що відстає від європейських країн. Наступною проблемою розвитку екстремального туризму є недостатня інформаційна підтримка, що є значним стримуючим чинником.

Вагомою проблемою екстремального туризму є значна кількість ризиків,

пов'язаних з травматизмом. При активному відпочинку, такому як екстремальний, слід враховувати можливі негативні зміни у стані здоров'я людини. Оскільки діяльність людей протікає в постійному чергуванні подій, умов та обставин, частина з них має проблемний характер, загрожує небезпекою неприємних, а іноді й важких наслідків. Їх позначають різними словами, які мало відрізняються за значенням – «важкі», «особливі», «ризиковані», «небезпечні», «критичні», «стресові», «надзвичайні», «екстремальні». Загальним для них виступає останнє поняття [6].

Крім того, екстремальні ситуації – ситуації, які ставлять перед туристом великі об'єктивні та психологічні труднощі, зобов'язують його до повного напруження сил та найкращого використання особистісних можливостей для досягнення успіху у забезпеченні безпеки. Екстремальні ситуації на багатьох туристів впливають переважно негативно, значно ускладнюючи життя, породжуючи невдачі та нещасні випадки. Негативні зміни в психічній діяльності, поведінці та діях людей виявляються в різних видах.

Серйозним стримуючим чинником розвитку екстремального туризму є недостатній рівень добробуту населення. Багато хто з потенційних споживачів із задоволенням хотіли би стати учасниками заходів активного відпочинку, але не можуть собі це дозволити.

Також важливими чинниками впливу на розвиток екстремального туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників [7].

За допомогою анкетного опитування нами було досліджено переваги молоді в туризмі, їхні знання про екстремальний туризм та бажання займатися ним. Для цього була розроблена анкета, за якою було опитано 60 респондентів. Анкетування проводилося у вересні-жовтні 2019 року.

Найчастіше причиною непопулярності України у туристів називають неефективний маркетинг, іншими словами, українські туристичні компанії і в цілому держава мало вкладають коштів у просування туризму у своїх регіонах. Наступна причина, яка теж належить до сфери маркетингу, – неправильне

позиціонування українських курортів і центрів тяжіння туристів, відсутність або неправильне брендування українських міст. Більшість опитаних респондентів – молодь до 20 років. Майже 70 % відповіли, що вважають за краще відпочивати в Україні. Серед екстремальних видів туризму 51,2 % респондентів віддали б перевагу дайвінгу, 21,3 % – рафтингу, 15,1 % – гірським лижам, і 12,4 % скелелазіння. На запитання «Якому виду відпочинку в Україні Ви віддаєте перевагу?» «Пляжний відпочинок» – 20 %, «Екскурсійний тур» – 31 %, «Лікувально-оздоровчий відпочинок та SPA» – 11 %, «Освітні програми» – 3 %, «Активний туризм» – 35 %.

Розвиток екстремального туризму в Україні респонденти за п'ятибальною шкалою більшість опитаних оцінила в три бали. Це не дивно, оскільки екстремальний туризм у нашій країні почав розвиватися лише в останні роки. І це ще маловідомий вид відпочинку в Україні.

Потреби в екстремальному відпочинку існували в Україні давно, але оформилися у пропозиції туристичних компаній 7–10 років тому, оскільки людей дуже складно організувати, до того ж потрібна додаткова підготовка до подібних турів, створення інфраструктури. Молодь України мало подорожує, не ставить екстремальний туризм на перше місце за перевагами у відпочинку, ціновий фактор є ключовим для молоді у виборі виду відпочинку. Розвиток екстремального туризму в Україні, на думку молоді, недостатній. Окрім того, молодь мало знайома з видами екстремального туризму та з його інфраструктурою у країні. За належної реклами, інвестицій та підтримки держави вітчизняний екстремальний туризм зможе стабільно й успішно розвиватися не тільки на туристичному ринку України, а й на європейському ринку.

Висновки. Україна зі своїм ресурсним потенціалом є країною великих можливостей для організації активного й екстремального відпочинку. Проте, низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення стримує розвиток екстремального туризму в Україні. Крім того, відсутність об'єктивної інформації щодо безпеки та доступності екстремальних

видів туризму в Україні спонукають вітчизняних туристів шукати подібні послуги в інших країнах. Перспективними напрямками розвитку екстремального туризму є активна презентаційна та рекламна компанія України за кордоном, залучення іноземних туристів, підвищення рівня вітчизняного сервісу з надання послуг у цій сфері, організація заходів з підвищення кваліфікації персоналу, розвитку інфраструктури, розроблення послуг доступними більшості верствам населення, запровадження нормативно-правових документів та єдиних стандартів в сфері екстремального туризму. Отже, розвиток екстремального туризму в Україні підвищує конкурентоспроможність туристичної галузі України на світовому ринку та робить країну туристично привабливою.

Література

1. Абрамов В., Оплаканець К. Перспективи розвитку екстремального туризму. *Вісник Харківської національної академії міського господарства*. 2012. № 4. С. 77–79.
2. Казаков В. Екстремальний туризм на Криворіжжі. *Дніпропетровський альманах*. 2009. № 3(1). С. 44–12.
3. Кляп М., Шандор Ф. Сучасні різновиди туризму. К.: Знання, 2011. 334 с.
4. Фокін С. Туризмологічні аспекти спортивного туризму. *Наук. Вісник ІМВ НАУ*. 2010. № 2. С. 207–213.
5. Притков В., Жердьов А. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку. *Географія та туризм*. 2012. № 1. С. 44–52.
6. Ткачук Л. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 2 (66). С. 109–113.
7. Бут Т. В. Визначення проблем та перспектив розвитку екстремального туризму в Україні. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2019. № 1 (07). С. 18–30.

References

1. Abramov, V., Oplakanets K. (2012). Prospects for the development of extreme tourism. *Bulletin of Kharkiv National Academy of Municipal Economy*, 2012, no. 4, pp. 77–79 (in Ukrainian).
2. Kazakov, V. (2009). Extreme tourism in Kryvvi Rih area. *Dnepropetrovskiyi almanac*, 2009, no.3 (1), pp. 44–12 (in Ukrainian).
3. Kliap, M., Shandor, F. (2011). Modern varieties of tourism. Kyiv: Znannia, 2011. 334 p. (in Ukrainian).
4. Fokin, S. (2010). Tourism-and-logic aspects of sports tourism. *Institute of International Relations of the National Aviation University*, 2010, no. 2, pp. 207–213 (in Ukrainian).
5. Prytkov, V., Zherdiov, A. (2012). Extreme tourism in Ukraine: current state and prospects of development. *Geography and tourism*, 2012, no. 1, pp. 44–52 (in Ukrainian).
6. Tkachuk, L. (2017). The essence of tourism as a multi-aspect social phenomenon. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Geography*, 2017, no. 2, (66), pp. 109–113 (in Ukrainian).
7. But, T.V. (2019). Identification of the problems and prospects for the development of extreme tourism in Ukraine. *Management and entrepreneurship: development trends*, 2019, no. 1 (07), pp. 18 – 30 (in Ukrainian).

Аннотация

Нагернюк Д. В.

Особенности развития экстремального туризма в Украине

Целью данной статьи является исследование особенностей развития экстремального туризма в Украине. В процессе исследования использованы монографический и абстрактно-логический метод (для обоснования роли и преимуществ экстремального туризма, для совершенствования сущности понятия «экстремальный туризм» и формулирование выводов), а также

методы сравнения, аналогии, анализа, синтеза и обобщения - для раскрытия содержания основных понятий.

В статье исследована сущность понятия «экстремальный туризм». Осуществлена систематизация всех видов экстремального туризма, что позволило их классифицировать по месту проведения. Определены четыре основных вида экстремального туризма: подземный, горный, водный, воздушный.

Установлено, что экстремальный туризм занимает важное место и значение в жизни людей, и представляет в себе оздоровительную, образовательную и воспитательную ценность.

Определены основные проблемы развития экстремального туризма в Украине, а именно: низкий уровень отечественного сервиса, недостаточная информационная поддержка государства, высокий уровень рисков для здоровья человека, недостаточный уровень благосостояния населения.

Установлено, что молодежь Украины мало путешествует, не ставит экстремальный туризм на первое место по преимуществам в отдыхе, ценовой фактор является ключевым в выборе вида отдыха. Кроме того, молодежь мало знакома с видами экстремального туризма и его инфраструктурой в стране.

Установлено, что объекты для развития экстремального туризма могут создаваться как искусственно, так и на основе имеющихся ресурсов. Обосновано, что Украина имеет все ресурсы для развития экстремального вида туризма, поэтому это направление может стать привлекательным для привлечения значительного количества иностранных туристов. Это ускорит улучшение качества предоставления услуг, сервиса, развития инфраструктуры экстремального туризма в Украине.

Перспективными направлениями развития экстремального туризма является активная презентационная и рекламная компания Украины за рубежом, привлечения иностранных туристов, повышение уровня отечественного сервиса по предоставлению услуг в этой сфере, организация

мероприятий по повышению квалификации персонала, развития инфраструктуры, разработка услуг доступных большинству населения, внедрение нормативно правовых документов и единых стандартов в сфере экстремального туризма.

***Ключевые слова:** экстремальный туризм, экстрим, отдых, водный туризм, горный туризм, подземный туризм, воздушный туризм.*

Annotation

Naherniuk D. V.

Peculiarities of development of extreme tourism in Ukraine

The purpose of this research is to study the peculiarities of the development of extreme tourism in Ukraine. A monographic and abstract-and-logical method (to substantiate the role and benefits of extreme tourism; to improve the essence of the concept of "extreme tourism" and to formulate conclusions), as well as methods of comparison, analogy, analysis, synthesis and generalization - to reveal the content of basic concepts and terms was used in the process of research.

The essence of the concept of "extreme tourism" was studied in the article. The systematization of all types of extreme tourism giving the possibility to classify them by the place of their organization was carried out. Four main types of extreme tourism were defined: underground, mountain, water, air.

It was found that extreme tourism occupied an important place and importance in people's lives, and represented health, educational and upbringing value in it.

The main problems of the development of extreme tourism in Ukraine, namely: low level of domestic service, insufficient information support of the country, high level of risks to human health, insufficient level of welfare of the population were identified.

It was established that young people of Ukraine travelled little, did not put extreme tourism in the first place in terms of preferences in recreation, the price factor was key in choosing the type of recreation. In addition, young people are

unfamiliar with the types of extreme tourism and its infrastructure in the country.

It was found that facilities for the development of extreme tourism could be created both artificially and on the basis of available resources. It was substantiated that Ukraine had all the resources for the development of extreme tourism, so this direction could become attractive for involving a large number of foreign tourists. This would accelerate the improvement of the quality of accommodations, service, development of extreme tourism infrastructure in Ukraine.

Promising directions of the development of extreme tourism were an active presentation and advertising campaign of Ukraine abroad, attracting foreign tourists, raising the level of domestic service for providing services in this area, organizing staff training, infrastructure development, development of services accessible to most segments of the population, introduction of legal documents and single standards in the field of extreme tourism.

Keywords: *extreme tourism, extreme, recreation, water tourism, mountain tourism, underground tourism, air tourism.*

УДК 338.484:477.84

DOI 10.31395/2415-8240-2020-96-2-190-198

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. М. НЕЩАДИМ, кандидат економічних наук

С. В. ТИМЧУК, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Зростання важливості туризму як для економічного, так і для соціально-культурного розвитку більшості країн світу, а також загострення проблем, що невід'ємно пов'язані з його організацією та розвитком, змушують знаходити